

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет
Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В. о. декана природничо-географічного факультету

Л.П. Міронєць

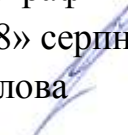
вересня 2020 р.

ПРОГРАМА ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ У ЗВО

Галузь знань: 10 Природничі науки
Спеціальність: 106 Географія
Назва освітньої програми: Географія
Ступінь вищої освіти: магістр
Факультет: природничо-географічний

Погоджено науково-методичною комісією природничо-географічного факультету
«28» серпня 2020 р.

Голова

_____
(Міронєць Л.П., к.пед.н, доцент)

Розробник: Корнус Олеся Григорівна кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної та регіональної географії

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії

Протокол № 1 від “28” серпня 2020 р.

Завідувач кафедри
загальної та регіональної географії

Корнус О.Г., к.г.н., доцент

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань <u>10 Природничі науки</u> (шифр і назва)	Обов'язкова	
	Спеціальність (професійне спрямування): <u>106 Географія</u>	Рік підготовки:	
		2-й	2-й
		Семестр	
Загальна кількість годин – 180		3-й	3-й
		Лекції	
	Освітній ступінь: магістр	год.	год.
		Практичні, семінарські	
		год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		180 год.	180 год.
		Консультації:	
год.	год.		
		Вид контролю: залік	

ВСТУП

Професійна підготовка майбутнього викладача, формування його педагогічних здібностей здійснюється в процесі навчальної діяльності, важливою частиною якої є виробнича педагогічна практика, яка забезпечує інтеграцію знань та їх застосування. Виробнича практика посідає особливе місце у системі підготовки майбутніх викладачів географії. Діяльність магістрантів у період практики є аналогом професійної діяльності викладача ЗВО, вміщує в собі всі її види та функції. Ця практика проводиться в умовах, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності і спрямована на усвідомлення магістрантами закономірностей і принципів навчально-виховної роботи у вищій школі.

Виробнича (педагогічна) практика магістрантів організовується у ЗВО III-IV рівнів акредитації під керівництвом досвідчених викладачів, які мають визнані здобутки у науковій, методичній та виховній роботі, наукові ступені й учені звання. Під час практики магістранти повинні брати участь у різноплановій роботі викладачів кафедри загальної та регіональної географії.

Під час виробничої (педагогічної) практики магістранти повинні ознайомитись з основними функціями педагогічної діяльності викладача географії, спостерігати і аналізувати його діяльність на лекціях та практичних заняттях або семінарах. Магістранти мають змогу реалізувати отримані під час освітнього процесу фахові та психолого-педагогічні знання і вміння. У них є можливість моделювати освітній процес, реалізовувати на практиці створені моделі та оцінювати їх ефективність.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ

Мета виробничої практики: підготовка магістрантів до цілісного виконання функцій викладача ЗВО III-IV рівнів акредитації як науковця та викладача. Практика створює можливості для перевірки готовності магістранта до самостійної науково-педагогічної діяльності, адекватної самооцінки здібностей, професійних якостей із точки зору їх відповідності вимогам до викладача вищої школи.

Основні завдання виробничої (педагогічної) практики:

1. Формування професійно значущих якостей особистості педагога-науковця.
2. Формування і розвиток професійних умінь і навичок, необхідних для організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі.
3. Вироблення творчого дослідницького підходу до науково-педагогічної діяльності.
4. Ознайомлення із сучасним станом освітньої роботи у ЗВО, із передовим науково-педагогічним досвідом.
5. Апробація набутих професійних компетентностей.

Програмні компетентності, якими повинен оволодіти практикант:

Здатність навчатися протягом усього життя в контексті неперервної фахової підготовки і соціального життя, вдосконалювати й розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень з високим рівнем самостійності **(ЗК-1)**;

Здатність сумлінно виконувати професійні обов'язки, дотримуватися принципів етики науковця та викладача **(ЗК-3)**;

Здатність здійснювати аналіз, синтез, оцінювання ситуацію та/або завдання з метою виявляти шляхи для їх розв'язування та випрацювати відповідні рішення **(ЗК-5)**;

Здатність усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії, бути нетерпимим до корупційної поведінки, поважно ставиться до права й закону, володіти достатнім рівнем професійної правосвідомості **(ЗК-7)**;

Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію, мати навички роботи в команді, цінувати та толерантно сприймати різноманітність думок та мультикультурність **(ЗК-8)**.

Здатність комунікувати з колегами у галузі географії щодо наукових досягнень як на загальному рівні, так і на рівні спеціалістів, здатність робити усні та письмові звіти, обговорювати наукові теми рідною та англійською мовою **(ФК-5)**.

Здатність до виконання посадових обов'язків викладача, володіння педагогічним тактом та високими моральними якостями, здатність застосовувати сучасні методики і освітні технології, у т.ч. геоінформаційні, з метою забезпечення якості навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої та вищої освіти **(ФК-6)**.

Здатність сприймати новоздобуті знання з природничої та суспільної географії й інтегрувати їх із уже наявними. Здатність зорієнтуватися в певній вузькій області географії, яка лежить поза межами вибраної спеціальності **(ФК-8)**.

Здатність аналізувати шляхи, якими викладацькі навички використовуються на практиці, ефективно застосовуючи основні педагогічні концепції. Здатність бути наставником молодших колег у вдосконаленні викладацької майстерності **(ФК-9)**.

Здатність ефективно використовувати на практиці різні теорії в області комунікації та управлінні наукою та в області ділового адміністрування. Здатність аналізувати та формулювати висновки для різних типів складних управлінських задач у наукових установах **(ФК-10)**.

Здатність використовувати професійні знання з фізичної, економічної та суспільної географії у процесі комплексного вивчення територій та застосовувати їх у життєвих ситуаціях **(ФК-12)**.

Програмні результати навчання

Знати сутність основних категорій філософії науки, психології, педагогіки, сучасні досягнення в їх предметній області та розуміти важливість майбутньої професійної діяльності у контексті загальноісторичного процесу **(ПРН-1)**.

Оцінювати та співставляти основні світоглядні теорії і принципи у навчанні та професійній діяльності. Пояснювати роль освіти в житті людини, мати уявлення про способи зберігання і передавання соціального досвіду і базисних цінностей культури. Проектувати доцільну пізнавальну діяльність студентів для свідомого засвоєння конкретного навчального матеріалу (**ПРН-2**).

Демонструвати знання методики з підготовки і проведення лекцій, семінарських (практичних) занять, використовувати активні методи навчання, організації самостійної і науково-дослідної роботи студентів та сучасну систему оцінювання їх знань. Випробовувати сучасні педагогічні технології, методи, прийоми, засоби, форми організації навчання географічних дисциплін у вищій школі для підвищення рівня засвоєння знань, умінь та навичок (**ПРН-7**).

Уміти встановлювати психологічні особливості студентів, володіти педагогічною взаємодією та навичками педагогічного спілкування (**ПРН-11**).

Вміти організовувати навчальний процес з вивчення географічних дисциплін у закладах вищої освіти на засадах особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів під час виробничої педагогічної практики (**ПРН-16**).

ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗМІСТ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ МАГІСТРАНТІВ-ГЕОГРАФІВ

Згідно навчального плану виробничої (педагогічної) практики проводиться у магістрів галузі 10 Природничі науки, спеціальності 106 Географія) у III семестрі. Виробнича практика триває 3 тижні. Керівництво виробничою практикою у ЗВО здійснюють викладачі кафедри загальної та регіональної географії.

Виробничою базою для магістерської виробничої (педагогічної) практики є кафедра загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. Керівник практики розподіляє магістрантів за певними курсами і дисциплінами, які закріплені та читаються на кафедрі, призначає викладачів методистами практики.

До виробничої практики допускаються магістранти, які не мають академічної заборгованості за попередній семестр навчання в магістратурі.

Під час проходження виробничої практики у ЗВО студенти-магістранти **повинні:**

- ознайомитися з основними напрямками роботи викладача (навчальна, наукова, методична та організаційна робота) ЗВО;
- ознайомитися змістом і структурою курсів з географічних дисциплін;
- сформулювати вміння застосовувати отримані теоретичні знання на практиці;
- вивчити специфіку університетської географічної освіти;
- вивчити робочі програми з курсів географічних дисциплін;
- набути досвіду написання конспектів лекцій з географічних дисциплін;

- набути досвід підготовки та проведення практичних і лабораторних занять з географічних дисциплін;
- виробити початкові вміння і навички проведення практичних та семінарських з географічних дисциплін, опанувати методикою їх проведення;
- оволодіти різними методами і засобами поточного і підсумкового контролю рівня знань студентів, формами проведення заліку, екзамену;
- сформувати початкові вміння та навички організації і проведення самостійної роботи, консультацій студентам, засідань наукових гуртків і проблемних груп;
- набути досвіду розробки нових технологій навчання студентів.

У процесі виконання завдань, передбачених програмою магістерської виробничої педагогічної практики, магістранти **зможуть**:

- оцінити рівень власної теоретичної підготовки з географічних дисциплін;
- навчитися складати робочі програми з географічних дисциплін;
- визначати структуру розділів, їх змістовий компонент;
- оволодіти методикою проведення підсумкового контролю знань, умінь та навичок студентів;
- організувати науково-дослідницьку роботу студентів, складати план роботи наукового гуртка та проблемної групи;
- опанувати методикою проведення лекційних, практичних, семінарських і лабораторних занять з географічних дисциплін;
- уміти організувати і здійснювати контроль за самостійною та індивідуальною роботою студентів.

ЗМІСТ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ У ЗВО

Змістовий компонент магістерської практики включає виконання таких завдань:

- складання індивідуального плану проходження практики, який встановленим чином перевіряється та затверджується методистом з фаху;
- ознайомлення з навчальними планами спеціальностей, робочими програмами дисциплін, закріплених за кафедрою;
- складання індивідуального плану проходження магістерської практики;
- відвідування не менше 2 лекційних і 2 практичних (семінарських) чи лабораторних занять магістрантів-практикантів;
- ведення щоденника практики;
- підготувати та подати на розгляд методисту з фаху розгорнуті конспекти лекцій, практичних (семінарських) чи лабораторних занять, що будуть проводитись магістрантом згідно з розкладом самостійно;
- провести самостійно 4 лекції та 4 практичні (лабораторні) роботи;
- ознайомитись із роботою студентського наукового гуртка або проблемної групи;
- продовжувати паралельно з виконанням програми практики працювати над магістерським дослідженням, по можливості здійснивши експериментальну частину роботи;

- підготувати звітну документацію про магістерську виробничу практику до останнього дня її проходження.

Обов'язки магістранта під час практики:

- ознайомитися з програмою проходження магістерської виробничої практики та сумлінно її виконувати;
- вивчити навчально-методичне забезпечення та матеріальну базу кафедри загальної та регіональної географії;
- вивчити досвід провідних професорів та доцентів кафедри загальної та регіональної географії;
- дотримуватися правил внутрішнього розпорядку природничо-географічного факультету та університету в цілому;
- провести дослідження для експериментальної частини магістерської роботи.

Впродовж виробничої практики магістрант повинен виконати роботу такого змісту:

1-й тиждень

1. Взяти участь у настановному інструктажі.
2. Складання індивідуального плану на період практики.
3. Вивчення кафедральної навчально-методичної документації (індивідуальних планів, робочих програм тощо), планів наукової, навчальної, виховної, методичної роботи кафедр.
4. Робота з необхідною методичною літературою.
5. Вивчення роботи проблемних груп та наукових гуртків, основ керівництва науково-дослідницькою роботою студентів.
6. Підготовка до викладання курсу однієї з географічних дисциплін.

2-3-й тиждень

1. Підготовка та проведення лекцій, практичного (семінарського) чи лабораторного заняття з одного з географічних курсів.
2. Взаємовідвідування та наступний аналіз проведених практикантами практичних і лабораторних занять з різних географічних дисциплін.

4-й тиждень

1. Підготовка та проведення лекцій, практичного (семінарського) чи лабораторного заняття з одного з географічних курсів.
2. Вивчення та апробація форм контролю й обліку знань студентів.
3. Підготовка та підбиття підсумків практики.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

Контроль за роботою магістрантів-практикантів здійснюють керівник практики, методисти, завідувач кафедри, керівник відділу практики університету. Різні форми контролю за практикою здійснюються під час відвідування занять магістрантів-практикантів, при обговоренні проведених занять відповідно до узгодженого індивідуального плану магістранта.

Робота практикантів оцінюється методистом з фаху та керівником практики за 100-бальною шкалою відповідно до Європейської кредитно-трансферної системи організації освітнього процесу в університеті.

При виставленні загальної оцінки за виробничу практику враховуються оцінки за проведені заняття, організованість та сумлінність, дисципліну та педагогічні якості магістранта-практиканта, активність при виготовленні навчально-методичного забезпечення та використанні засобів навчання та діагностики знань студентів.

Магістрант повинен вести таку документацію:

- конспекти лекції, практичних (семінарських) і лабораторних занять;
- звіт про проходження магістерської практики (додаток Б).

Магістрант складає індивідуальний план за такими розділами:

навчальна робота, що охоплює проведення 4 лекції, 4 практичних (семінарських) або лабораторних (усього 8) занять, однієї консультації;

методична робота, що передбачає виконання індивідуальних завдань, участь у роботі проблемних наукових груп тощо;

науково-дослідна робота, що передбачає проведення експериментальної роботи за темою магістерського дослідження;

Індивідуальний план погоджується та затверджується методистом з фаху.

На підставі індивідуального плану магістрант-практикант складає звіт про проходження магістерської практики.

ВИМОГИ ДО ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА

Підсумки практики підводяться з академічною групою керівником практики. Оголошуються оцінки за виробничу практику магістрантів.

Магістрант повинен на останньому тижні практики здати таку **документацію**, оформлену у окремій папці з титульним листом (додаток Б):

для методиста з фаху:

- всі розроблені конспекти проведених занять;
- індивідуальний план роботи магістранта-практиканта;
- щоденник практики

для керівника практики:

- робочу програму одного з географічних курсів, складену за Європейською кредитно-трансферною системою організації освітнього процесу;
- щоденник практики;
- характеристика на магістранта-практиканта;
- звіт про проходження практики (додаток В);
- аналіз відвіданого навчального заняття магістранта-практиканта (додаток Г);
- індивідуальний план роботи магістранта-практиканта;
- атестаційний лист (додаток Д).

Магістерська виробнича практика оцінюється за 100-бальною системою.

При оцінюванні виробничої практики враховуються:

- знання програмного матеріалу з географії;
- якість проведення занять та їх оцінки;
- оцінка за ведення документації.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

Лекційні, практичні, семінарські, лабораторні заняття, проведені магістрантом під час виробничої практики у ЗВО, оцінюються за такими критеріями:

Оцінка «відмінно» (90 - 100 балів) ставиться, якщо магістрант виробив розуміння специфіки курсу географії у ЗВО; здійснив глибокий і всебічний аналіз актуальних проблем методики викладання географічних дисциплін на сучасному етапі й окреслив основні напрями та перспективи наукових досліджень для майбутніх викладачів; визначив зміст, структуру, завдання географічних дисциплін у ЗВО; набув уміння та навички читати лекції, проводити практичні (семінарські) та лабораторні заняття відповідно до останніх досягнень у галузі методики та педагогіки вищої школи, укладати навчальні та робочі програми з географічних дисциплін; навчився керувати науковою роботою студентів (курсую); опанував нормативні документи, що визначають діяльність науково-педагогічних працівників ЗВО; структуру курсів географічних дисциплін, вимоги до них; основні форми занять та методику їх проведення у ЗВО; використовував на високому рівні доцільні форми та шляхи організації індивідуальної та самостійної роботи студентів; зміст та завдання педагогічної практики у професійній підготовці викладача; самостійно, грамотно, на високому науковому та організаційно-методичному рівнях змодельював структуру конспектів залікових занять, чітко та обґрунтовано висував, ефективно вирішував навчально-виховні завдання, раціонально використовував різноманітні методи навчання та методичні прийоми активізації студентів, поєднував колективні, індивідуальні та групові форми занять для досягнення поставленої освітньої мети занять; сформував необхідні вміння та навички викладання географії у вищих навчальних закладах;

Оцінка «добре» (75-89 балів) ставиться, якщо магістрант самостійно, грамотно, на високому науковому та організаційно-методичному рівнях моделював структуру конспектів залікових занять; чітко та обґрунтовано висував, ефективно вирішував навчально-виховні завдання, раціонально використовував різноманітні методи навчання, проте недостатньо ефективно використовував окремі методичні прийоми активізації студентів, поєднував різні форми занять для досягнення поставленої освітньої мети занять; якщо магістр-практикант виявив знання психолого-педагогічної теорії, творчий підхід і самостійність у доборі навчального та дидактичного матеріалу, але припускався незначних помилок у моделюванні та проведенні занять.

Оцінка «задовільно» (60-74 бали) ставиться, якщо магістрант змодельював структуру та плани-конспекти занять, помилився при визначенні їх навчально-виховної мети, недостатньо ефективно застосовував різні методи навчання, прийоми активізації студентів, невдало організував індивідуальні, групові, колективні форми роботи на практичних та лабораторних заняттях, допускав ряд помилок у викладі матеріалу під час читання лекції; постійно використовувався конспект заняття, часто недостатньо аргументовано проведено оцінювання відповідей студентів без застосування різних форм контролю.

Оцінка «незадовільно» (35 - 59 балів) ставиться, якщо магістрант не виконав програми практики.

Індивідуальний план роботи магістранта
П.І.Б. _____
на час виробничої практики з « » по « » 20 р.

№	Зміст роботи	Термін виконання	З ким погоджено
1	Планування роботи		
	Участь в роботі установчої конференції		методист з географії
	Складання і погодження індивідуального плану		
	Обрання навчальної дисципліни для навчально-виховної роботи		методист з географії
2.	Підготовка до навчально-виховної роботи		
	2.1. Ознайомлення з робочим навчальним планом спеціальності		методист з географії
	2.2. Ознайомлення з робочою навчальною програмою обраної для викладання дисципліни		
	2.3. Опрацювання спеціальної фахової літератури		
2.4. Визначення розділу й тем занять для проведення їх практикантом			
	Організаційна і методична робота		
3.	3.1. Опрацювання методичної літератури і вибір методики проведення занять		методист з географії
	3.2. Підготовка засобів наочності		
	3.3. Розробка конспекту лекції, лабораторного/семінарського/практичного заняття		
	3.4. Розробка засобів контролю знань		
	3.5. Підготовка відкритого (залікового) заняття		завідувач кафедри
	3.6. Ознайомлення з переліком обов'язкової документації кафедри		завідувач кафедри
4.	Навчально-виховна робота		
	4.1. Проведення лабораторних /практичних /семінарських занять з теми: « », « », ...		методист з географії
	4.2. Проведення консультацій із студентами		
5.	Науково-дослідницька робота		
	5.1. Проведення заходів учнівської або студентської олімпіади, участь в студентській науковій конференції		методист з географії
6.	Облік проведення роботи та звітування		
	7.1. Підготовка звіту		методист з географії
	7.2. Участь у підсумковій конференції по закінченню практики		

Практикант-магістрант: _____

Методист-викладач кафедри загальної та регіональної географії:

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Кафедра загальної та регіональної географії

Звітна документація

магістранта _____

природничо-географічного факультету, що проходив виробничу (педагогічну)
практику у ЗВО на кафедрі загальної та регіональної географії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

в період з   до

Керівник практики:

_____

Підпис та оцінка

Суми 20__

Звіт

про виробничу (педагогічну) практику у ЗВО магістранта
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

П.І.Б. _____,

що проходив виробничу практику на кафедрі загальної та регіональної географії з _____ до _____.

За період практики проведено:

_____ лекцій,
_____ практичних (семінарських) занять,
_____ лабораторних занять,
_____ консультацій,
_____ занять наукових гуртків;

відвідано:

_____ занять магістрантів.

№ п/п	Дата	Вид заняття	Тема заняття	Відгук про заняття

Далі в довільній формі викласти свої враження і пропозиції щодо організації та проведення виробничої практики.

Дата _____

Підпис практиканта

АНАЛІЗ ВІДВІДАНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ
МАГІСТРАНТА-ПРАКТИКАНТА

АТЕСТАЦІЙНИЙ ЛИСТ

виробничої (педагогічної) практики студента _____
(П.І.П. повністю)

природничо-географічного факультету, який проходив виробничу практику на кафедрі загальної та регіональної географії, в період з _____ по _____.

№ п/п	ПІБ	Макс. балів до:	Набрані бали	Підпис
1	Методист з фаху _____	75		
2	Керівник практики _____	25		

Підсумкова кількість набраних балів _____

Оцінка за виробничу практику за шкалою ECTS _____

Оцінка за виробничу практику за національною шкалою _____

Керівник практики _____ Корнус О.Г.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Вища школа України і Болонський процес: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Метод. пос. для студ. магістратури. Київ: Центр навч. л-ри, 2003.
3. Лякішева А. В. Методика викладання навчальних дисциплін соціально-педагогічного напрямку студентам ЗВО : навч.-метод. посіб. / А. В. Лякішева, Л. К. Грицюк. - Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 504 с.

Допоміжна

1. Педагогіка вищої школи: Навч. пос. Одеса: ПДПУ ім. К. Ушинського, 2002.
2. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. К.: Академвидав", 2006. 352 с.

13. Інформаційні ресурси

1. Освітній портал // www.osvita.ua
2. Міністерство освіти і науки України // www.mon.gov.ua